

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffman τακτ. καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — *Κ. Τριανταφυλλόπουλος* τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — *Μιχ. Τσαμαδός*. — *Χ. Τζωρτζόπουλος* ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — *Παν. Κανελλόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Κωνσταντῖνος Τσαῦτσος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ»

1930

Η ΝΟΥΤΡΟΠΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Υ Π Ο

ERNST HOFFMANN

Όταν φέρη κανείς εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἀρχαιοτάτην φάσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἣτις εἶναι συνάμα καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη φάσις ὄχι μόνον τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀρχαιότητος γενικῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐσπερίας, πρέπει νὰ ἔχη κανείς πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι τὸ χρονικὸν διάστημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνετελέσθη ἡ κολοσιαία αὕτη ἐξέλιξις ἦτο πολὺ στενόν, ἡ δὲ ἐδαφικὴ ἔκτασις ἐφ' ἧς διεδραματίσθη ἡ ἀνάπτυξις αὕτη πολὺ μικρά. Χρονικῶς ὀρίζεται ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη ἐξέλιξις, ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἀκριβεῖς χρονολογίας, διὰ δύο σημείων, τοῦ ἔτους 585, ὅτε ὁ Θαλῆς ὑπελόγησε τὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἔτους 427, ὅτε ὁ Γοργίας ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὸ τέλος τῆς προσωκρατικῆς ἐποχῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας εἶχεν ἤδη ἐπέλθει, διότι ἡ σοφιστικὴ ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία ἐπεχείρησε νὰ καταπολεμήσῃ τὸν προσωκρατικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι εἰς τὰς οὐσιαστικὰς αὐτοῦ ἐκδηλώσεις. Ἐπὶ τίνος ὅμως ἐδάφους ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐξέλιξις αὕτη; Ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ μέρους τῆς ἐγγυὲς ἀνατολῆς καὶ ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ μέρους τῆς ἐγγυὲς δύσεως καὶ ἐπὶ πολὺ μικρὸν χρόνον εἰς τὴν μικρὰν χώραν τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τόσην στενότητα χρόνου καὶ χώρου ἐθεμελιώθη ὁλόκληρος ὁ ἐπιστημονικὸς καὶ ἐννοιολογικὸς μας κόσμος. Αἱ ἐννοιαὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, τοῦ γίνεσθαι καὶ τοῦ εἶναι, τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ στοιχείου, τῆς μηχανικῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἀτόμου ἐδημιουργήθησαν εἰς τὰ στενὰ αὐτὰ ὄρια χρόνου καὶ τόπου καὶ ὠρίσθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν μέχρι τελειοποιήσεως μόνον ἡ ἐννοια ὡς τοιαύτη δὲν ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἐννοίας ὡς τοιαύτης ἦτο ἔργον τοῦ

Σωκράτους, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακινήθῃ πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ σκεπτικισμοῦ τῆς σοφιστικῆς. Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν δὲ τῆς ἐννοίας ἀρχίζει μία νέα φάσις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ὁ καθένας γνωρίζει τοὺς λόγους διὰ τῶν ὁποίων ὁ Goethe ἐξέφρασε πόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἀξίωσις, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τὸ ἔργον τοῦ Κοπερνίκου. Ἡ ἀξίωσις ὁμοῦ αὕτη ἦτο μικρὰ ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνην ἡ ὁποία ἐτέθη πρὸς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐντὸς τῶν 150 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα κεῖνται μεταξὺ τοῦ Θαλοῦς καὶ τοῦ Γοργίου. Ἄς φέρῃ κανεὶς εἰς τὸν νοῦν τοῦ τὴν ἀφαντάστως ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τῆς ἀστρονομικῆς εἰκόνας περὶ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἀνεχώρησεν ἀπὸ μυθικὰς παραστάσεις καὶ ἔφθασεν εἰς ἓνα σύστημα ἀστρονομικὸν τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πλέον γεωκεντρικόν. Παρὰ τῷ Θαλεῖ ἡ γῆ εἶναι σῶμα κολυμβοῦν καὶ τυμπανοειδές, περιβρεχόμενον ὑπὸ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ περικαλυπτόμενον ὑπὸ τοῦ θολωτοῦ ἡμισφαιρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ οὐρανός. Παρὰ τῷ Ἀναξιμάνδρῳ ὁ οὐρανός εἶναι πλήρης σφαῖρα. Τὰ ἄστρα δὲν δύνουν, ἡ δὲ γῆ αἰωρεῖται ἐλευθέρως. Παρὰ τῷ Παρμενίδῃ καὶ ἡ γῆ εἶναι πλήρης σφαῖρα· ὑπάρχουν ἀντίποδες, ζῶναι, πόλοι, ἡμερινοί, καὶ ἄξων παγκόσμιος διήκων διὰ τῆς σφαίρας τῆς γῆς καὶ τῆς σφαίρας τοῦ οὐρανοῦ. Παρὰ Φιλολάῳ ἡ γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἄξωνά της καὶ περὶ κεντρικόν τι πῦρ.

Τοιαύτη ἀνάπτυξις ἐντὸς μόνον ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν φαίνεται εἰς πολλοὺς ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο μερικοὶ σήμερον τοποθετοῦν τοὺς πυθαγορείους, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν, ὡς ἐὰν νὰ ἦτο δυνατόν μὲ μίαν ἢ καὶ μὲ δύο γενεὰς ἐπὶ πλέον νὰ κερδίσωμεν τίποτε σπουδαῖον.

Ὅπως μεταβάλλεται ἡ ἐννοια τοῦ κόσμου, οὕτω πῶς ἀλλοιοῦνται καὶ ἡ ἐννοια τῆς φύσεως, οἰκοδομεῖται δὲ ἐπὶ τῆς αἰτιότητος (Λεύκιππος). Ἀπὸ τὴν ἀόριστον καὶ πολυσήμαντον ἐννοϊαν περὶ φύσεως ἡ ἐξέλιξις ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐννοϊαν τοῦ συστήματος, τὸ δὲ σύστημα οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῆς ἐννοϊας τῆς αἰτίας, τοῦ ἀμοιβοῦ συνδέσμου αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος. Ἐπίσης ριζικῶς ἀλλοιοῦνται καὶ ἡ ἐννοια τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα ἀποβαίνει μεριστὴ μάζα, τόσον δὲ τὰ παγκόσμια ὅσον καὶ κατ' ἰδίαν σώματα ἀναλύονται εἰς τὰ στοιχεῖα τῶν καὶ

συντίθενται μέχρι τῶν κοσμικῶν καὶ ὀργανικῶν ὀλοτήτων (Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος). Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ νοῦ ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τοῦ συνεχοῦς διῦλισμοῦ καὶ τῆς διασαφήσεως. Νοῦς καὶ σκοπὸς συνταυτίζονται καὶ χωρίζονται ἀπὸ κάθε τι τὸ ὁποῖον εἶναι μόνον ψυχολογικὸν ἢ βιολογικὸν (Ἀναξαγόρας). Ἴσως δὲ ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου ἡ κατανόησις παρουσιάζει περισσοτέρας δυσχερείας εἶναι ἡ ἀλλοίωσις τῆς ἔννοιᾳς τοῦ εἶναι τὸ εἶναι δὲν συνταυτίζεται πλέον μὲ τὴν ἀπλὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ ἀποβαίνει ἡ διαλεκτικὴ ἀντίθεσις πρὸς αὐτὴν (Ἡράκλειτος καὶ Ἐλεᾶται).

Ἡ δυσχέρεια δὲ αὕτη δὲν μετριάζεται μὲ τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι παρέλαβον παρὰ πολλὰς ἔννοιᾳς ἀπὸ τὴν ἀνατολήν. Βεβαίως εἶναι πιθανὴ ἡ παράδοσις περὶ ταξιδίων τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλλήνων φιλοσόφων εἰς τὴν ἀνατολήν. Ἐπίσης ὑπάρχουν παράλληλα πράγματα εἰς τοὺς μύθους, τοὺς τύπους τῆς λατρείας, καὶ τὰ διδάγματα ἀκόμη τῶν ἑλλήνων καὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες ἠρύσθησαν ὀνόματα, γραφὴν καὶ εἰδικὰς λέξεις ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς λαούς. Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ χιλιετὴς ἀνάπτυξις τῆς ἀνατολῆς συγκεντρώνεται εἰς δύο αἰῶνας ἑλληνικῆς ζωῆς. Ὁ ΣΤ' ἀκριβῶς αἰὼν τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλλήνων ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, διότι εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν ἐμποδίζουσι τὴν ἀποικιακὴν ζωὴν τῶν Ἑλλήνων οἱ Πέρσαι, εἰς δὲ τὴν Ἀφρικὴν οἱ Καρχηδόνιοι. Σημεῖα τοῦ ἀποχωρισμοῦ τούτου εἶναι αἱ νέα μορφαὶ τῆς ποιήσεως, τὰ νέα ἰδεώδη τῆς ζωῆς (τῶν ἐπιτὰ σοφῶν), ἴδιαι θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαὶ μορφαὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀκριβῶς ὁ ΣΤ' αἰὼν εἶναι λοιπὸν ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, ἡ ὁποία ἐπέδρασε μόνον ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ ἰσχυρότερον κατόπιν εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, (στοιχεῖα τοῦ Iran εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας ὑπὸ τῆς Στοᾶς).

Πῶς δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ κατ' οὐσίαν νέα στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς, τῆς πυθαγορείου μαθηματικῆς, τοῦ Ἡρακλείτου γίγνεσθαι κ.τ.λ., πῶς δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὸ πρωτότυπον εἰς τὴν «ἐπιστήμην» καὶ τὴν «τέχνην» τῶν ἑλλήνων;

Μερικοὶ μεταχειρίζονται τοὺς ἀρχαιοτάτους φιλοσόφους ὡς ἔντες.

λῶς συγχρόνους· ὁ Hegel ἀξιοῖ νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν λογικὴν τοῦ
ἄλλου τοὺς λογικοὺς κανόνας τοῦ Ἡρακλείτου. Πολλοὶ δὲ θέτουν
ὡς Motto τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης τὸν λόγον τοῦ Πρωταγόρου
«ἄνθρωπος μέτρον πάντων». Αἱ ἀπορίαι τοῦ Ζήνωνος ἀναζοῦν
κατὰ τὰς τελευταίας συζητήσεις περὶ τῆς συνεχείας καὶ τῆς φαινο-
μενικότητος τοῦ χώρου· ἄλλοι πάλιν παραλληλίζουν, (ὅπως τὸν Ὀμη-
ρον, τὸν Ὀρφισμὸν καὶ τὸν Ἡσίοδον) οὕτω πως καὶ τὴν ἀρχαιο-
τάτην ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν πρὸς τὰς νοοτροπίας τῶν πρωτογόνων
λαῶν, ἤτοι πρὸς τὴν συμβολικὴν τῶν ἀριθμῶν, τὴν μαγείαν τῶν
ὀνομάτων, τὸν Animismus κ. τ. λ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ
ἀρχαῖα φιλοσοφήματα εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς δύο πολικῶς διαφό-
ρους ἐρμηνείας. Τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, διότι βεβαίως ὑπάρχει εἰς
αὐτὰ κάποια σύνθεσις πρωτογόνου νοοτροπίας καὶ ὀρθολογικῆς
ἐπιστήμης. Ὁ διφυῆς χαρακτὴρ τῆς ἐποχῆς εἶναι ἀναντίρρητος· ἡ
παράδοσις ἄλλως τε ἢ τοῦλάχιστον ὁ μῦθος ἐφρόντισε νὰ παρουσιάσῃ
μερικὰς ἀπὸ τὰς προσωκρατικὰς προσωπικότητας μὲ τὴν διπρόσω-
πον κεφαλὴν τοῦ Ἰάνου, κυρίως δὲ τὸν Ἐμπεδοκλῆ. Αὐτὸς εἶναι
πρῶτον ὁ θεμελιωτὴς τῆς καθαρᾶς μηχανιστικῆς ἀντιλήψεως τοῦ
κόσμου, ὅστις ἐξηγεῖ πᾶσαν κίνησιν ὡς συνένωσιν ἢ χωρισμὸν πρῶ-
των ὑλῶν, στοιχείων, ἀπόστολος τοῦ φωτισμοῦ, ἐξ ἄλλου εἶναι ὅμως
προφήτης, ἱερεὺς κηρύσσων κάθαρσιν, μίγος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαί-
νει, ὅτι εἶναι καὶ ἀγύρτης, οὔτε πάλιν εἶναι θῦμα ἀλληλοσυγκρουο-
μένης παραδόσεως, ἀλλ' εἶναι ἀκριβῶς ὁ χαρακτηριστικὸς ἀντιπρό-
σωπος τοῦ διπλοῦ προσώπου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Θεωρητικῶς δυνά-
μεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς τὸν ἀποχωρισμὸν
τοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ μύθου, τῆς δύσεως ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, τῆς ἐπι-
στημονικῆς νοοτροπίας ἀπὸ τῆς προεπιστημονικῆς. Πρὸ παντὸς ὅμως
δέον νὰ κατανοηθῇ αὕτη αὕτη ἡ διαδικασίᾳ τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ
μάλιστα ὡς μία πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας ἀρχίζει ὁ νοῦς νὰ σκέπτεται
κατὰ ἓνα ἐντελῶς νέον γνωστικὸν τρόπον, ὁ ὁποῖος φέρει, οὕτως εἰπεῖν-
τὴν εὐθύνην διὰ ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον. Ἄν ὀνομάσωμεν τὴν
ἐπιστημονικὴν μορφήν τοῦ σκέπτεσθαι «λόγον», τότε ἡ προεπιστη-
μονικὴ μορφή τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὸν κόσμον διακρίνεται διὰ τριῶν
κυρίως τρόπων· τοῦ μυθικοῦ, μαντικοῦ, μαγικοῦ. Τὸ ἐρώτημά μας

εἶναι· πῶς ἄλλοιοῖ ὁ λόγος ἐν τῇ προσωκρατικῇ φιλοσοφίᾳ τὴν μυθικήν, μαντικήν καὶ μαγικήν μορφήν τοῦ σκέπτεσθαι εἰς τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικήν;

1) Μῦθος. Μῦθος σημαίνει διήγησιν, ἱστορίαν. Ὁ μῦθος προτίθεται πάντοτε νὰ διηγηθῇ ἱστορίαν· ὁ κόσμος ἐγεννήθη ἀπὸ παγκόσμιον δένδρον ἢ ἀπὸ ἓνα παγκόσμιον αὐγὸ ἢ ἀπὸ τὰ ἐντόσθια ἑνὸς γίγαντος. Ὡστε ὁ μῦθος εἶναι στενὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν χρονικήν μορφήν, διηγεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος. Ἀπὸ ποῦ προῆλθον τὰ πράγματα; Ἡ προηγουμένη κατάστασις ἐνδιαφέρει τὸν μῦθον. Μόλις δειχθῇ ἡ κατάστασις αὕτη, τότε τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται. Τὸ ἀντικείμενον ἐξηγεῖται, εὐθύς ὡς γνωρίζει κανεὶς τὴν προέλευσίν του. Ὅπως παρ' Ὀμήρῳ ἐρωτᾶται ποῖος εἶσαι; πόθεν ἔρχεσαι; τίνος υἱὸς καυχᾶσαι ὅτι εἶσαι; οὕτω πῶς ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὸν μυθικὸν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὸν κόσμον ἢ προϋπόθεσις, ὅτι μὲ τὴν κατάδειξιν τῆς «πατριαρχίας» δίδεται καὶ ὁ ἀποχρῶν λόγος τῆς ἐξηγήσεως· φῶς εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἦλθεν ἐξ ἀνατολῶν; θάνατος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἦλθεν ἐκ τῆς δύσεως. Ἐξηγεῖν σημαίνει νὰ συνταυτίξῃ κανεὶς τὴν παροῦσαν κατάστασιν μὲ κάτι προηγούμενον. Φαινομενικὴν ἐξαίρεσιν παρουσιάζει ἡ μυθικὴ ἐποχὴ μόνον ὅταν παρουσιάζονται προφήται. Π. χ. ὁ ἀρχικῶς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κατασχισθεὶς θεός, οὕτω προφητεύουν οἱ προφῆται, συντίθεται πάλιν καὶ τοιουτοτρόπως σβύνεται ἡ ἁμαρτία. Οἱ προφῆται κηρύσσουν τὸ μέλλον. Προφητεία ὅμως εἶναι τρόπον τινα μόνον μῦθος κατ' ἀντίθετον χρονικὴν κατεύθυνσιν. Προφητεία καὶ μῦθος εἶναι πολλάκις κατὰ περιεχόμενον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα π. χ. ὁ χρυσοῦς αἰὼν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Καὶ τὰ δύο μαζὶ ἀποδίδουν τὸν «κύκλον» ὡς τὸ συχνότατον θέμα τῆς μυθικῆς χρονικῆς κατασκευῆς.

Τὸ παρὸν ὅμως εἶναι ἡ χρονικὴ ἐκείνη διάστασις (κατάστασις), ἡ ὁποία κυριαρχεῖ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τρόπῳ τοῦ σκέπτεσθαι. Τὸ τί «ἔστιν» ἢ «τὸ αἰεὶ ὄν» κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, τοῦτο ἀποβαίνει τὸ θεμελιῶδες φιλοσοφικὸν πρόβλημα.

«Κόσμον τόνδε, τὸν αὐτὸν ἀπάντων οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώ-

πων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν αἰεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ αἰείζωνον, ἀπτόμενον μέτρῳ καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρῳ».

Τοῦτο τὸ «ἦν αἰεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται» σημαίνει τὴν ἀνακάλυψιν ἑνὸς παρόντος, (μιαῖς παρουσίας) τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ μῦθος, διότι τὸ παρὸν τοῦτο δὲν ἦτο ποτὲ παρελθόν, καὶ δὲν προῆλθε ποτὲ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ εἶναι ἡ οὐσία, τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον ἀξιοῖ ὁ νοῦς ὅστις ἐρωτᾷ· τί «ἔστι» ὁ κόσμος; Ὁ γραμματικὸς αὐτὸς παρὼν ἐπέχει τὴν θέσιν μιαῖς παρουσίας, ἑνὸς λογικοῦ παρόντος, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει πάντοτε ἐκεῖ ὅπου γίνεται κατανόησις τούτου. Τί ἐστὶ ὁ κόσμος; Ὁ Ἡράκλειτος ἀπαντᾷ· ὁ κόσμος «ἔστι» σύστημα, νόμος, λόγος. Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο ὁ κόσμος μόνον ἄλλοτε, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἔγινε ποτὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι.

Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τῆς ὑπερχρονικῆς παρουσίας εὐρίσκομεν καὶ εἰς τοὺς Ἑλεάτας· πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀντικείμενον ἀληθοῦς γνώσεως, δέον νὰ εἶναι ἀγέννητον, ἀναλλοίωτον, ἀδημιούργητον.

«μοῦνος δ' ἔτι μῦθος ὁδοῖο λείπεται ὡς ἔστιν ταύτη δι' ἐπὶ σήματ' ἔασι πολλὰ μάλα, ὡς ἀγέννητον ἔον καὶ ἀνώλεθρον ἔστιν οὐλον μουνογενές τι καὶ ἀτρεμές ἦδ' ἀτέλειον· οὐδὲ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται, ἐκεῖ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν, ἐν συνεχές (ἀπόσπ. 8). Ταῦτα λέγει ὁ Παρμενίδης δηλαδὴ ὅτι μένει μόνον ἡ γνώσις τοῦ ἑνὸς δρόμου, τῆς μιαῖς ὁδοῦ, ὅτι τὸ ὄν ὑπάρχει. Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται πολλὰ γνωρίσματα· ἐπειδὴ εἶναι ἀγέννητον διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἀνώλεθρον, ὁλόκληρον, μονογενές, ἀκλόνητον καὶ χωρὶς τέλος. Δὲν ἦτο ποτὲ καὶ δὲν θὰ εἶναι ποτὲ, ἀλλὰ εἶναι τώρα, συνάμα πᾶν, ἐν, καὶ συνεχές». Τὸ εἶναι δὲν ἐξηγεῖται ὅταν ἀναχθῆ εἰς τι προηγούμενον εἶναι, ἀλλὰ ἡ ἀξίωσις λέγει, ὅτι τὸ λογικὸν παρὸν πρέπει νὰ τεθῆ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ μυθικὸν προηγούμενον. Ὅχι βεβαίως διότι δὲν ὑπάρχει τάχα διὰ τὸν μῦθον κανένα παρὸν, ἀλλὰ διότι ὁ μῦθος γνωρίζει τὸ παρὸν ὡς κάτι ἐφήμερον, ὅπως θὰ ἔλεγεν ἴσως ὁ Πλάτων. Ὁ μῦθος προσέχει κυρίως διὰ τὴν «ἀρχήν», ἡ δὲ προφητεία ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ «τέλος». Καίτοι δὲ οἱ ὅροι «ἀρχή» καὶ «τέλος» εἰς ἓνα ὀρισμένον εἶδος μύθου συμπίπτουν κυκλικῶς, ἐν τούτοις δὲν ἀποδίδουν ποτὲ τὴν ἔννοιαν ἑνὸς ὑπερχρονικοῦ παρόντος εἶναι συνυφασμένοι ἀπολύτως μὲ τὴν χρονικὴν κατάστασιν, διότι ἀποβλέπουν εἰς

τὴν ἔναρξιν καὶ τὸ τέλος. εἶναι δὲ δυνατόν νὰ δειχθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας τῶν λέξεων πῶς ὁ μυθικός αὐτὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἀποχωρίζεται ἀπὸ ἕνα ἄλλον, καθ' ὅτι οἱ ἴδιοι ὄροι, «ἀρχή» καὶ «τέλος», ἀπογυμνοῦνται, τῆς χρονικῆς μορφῆς. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀξιούν οἱ προσωκρατικοὶ ἀπὸ τὴν «ἀρχήν» εἶναι ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρξε κάποτε καὶ ὅτι δὲν «εἶναι» ἐφήμερος, ἀλλὰ ὅτι εἶναι πάντοτε παρούσα ἡ οὐσία τοῦ κόσμου, εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθῇ μόνον ἐν μιᾷ «συνεχεῖ» ἀρχῇ. εἰς τὸ «ἦν» καὶ τὸ «ἔσται» ἀντιτίθεται τὸ «νῦν ἔστιν ὁμοῦ πάν». Τὸ δὲ νόημα τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη εἰς τὸ τέλος (τὸ τέλος), ἀλλὰ τὸ τέλος πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε παρών τις σκοπός. Ἄν κατόπιν ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι πᾶν πρᾶγμα ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος του, τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀκολουθεῖ τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν καὶ τείνει πρὸς τὸν λογικὸν αὐτοῦ σκοπὸν. Καὶ αἱ δύο ἔννοιαι, εἶναι παρ' αὐτῷ ἀπολυτρωμέναι ἀπὸ τὴν χρονικὴν ἐπένδυσιν.

2) Μαντική. Ὁ μῦθος χρονολογεῖ, ἡ μαντικὴ τοποθετεῖ καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἄκαμπτον—Ὀνομάζομεν ἕνα παράδειγμα. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα ἔργα τῆς κινεζικῆς ἱατρικῆς φιλολογίας (E. Cassirer, Die Begriffsform in mythischem Denken. Studien der Bibliothek Warburg 1922 σελ. 261) δίδει ἕνα πίνακα ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰς πᾶσαν κατεύθυνσιν τοῦ χώρου εἶναι τοποθετημένη μία ἐποχὴ τοῦ χρόνου, ἕνα στοιχεῖον, ἕνα ὄργανον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἕνα πάθος, ἕνα χρῶμα, μία γνῶσις κ.λ.τ. Ἐξηγεῖν σημαίνει ἐπὶ τοῦ προκειμένου καταδεικνύειν τὴν τοπικὴν προέλευσιν. Μὲ τὸν ἐντοπισμὸν αὐτὸν συνδέεται κυρίως τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μαντικῆς, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει ἡ ἀστρολογία. Ἀπὸ τὴν ποιότητα μιᾶς ὁρισμένης τοποθεσίας ἐν τῷ χώρῳ (π.χ. ποία θερμοκρασία κυριαρχεῖ ἐν αὐτῷ, ποία φωτεινότης, κυρίως ποῖος ἀστερισμὸς) γίνονται αἱ μαντικαὶ ῥήσεις περὶ πάντων ὅσα εἶναι τοποθετημένα, ἐντοπισμένα, π. χ. πρὸς ἀνατολὰς, Ὁ ἀστρολογικός, μαντικός τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἐμφωλεῖται εἰς τὴν γλῶσσαν μέχρι σήμερον. Τὸ Ungues Mercurio, barbem Jove. Cypride crinem ἔγινε παροιμιῶδες. Καὶ τὰ ὀνόματα ἀκόμη τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος εἶναι ῥυθμισμένα πρὸς τοὺς πλανήτας: Ἐνας εὐθυμὸς ἄνθρωπος ὀνομάζεται καὶ σήμερον ἀκόμη *Jovial*, (λατ

Jovialis), ἐπειδὴ ἐθεωρεῖτο ἀστρολογικῶς ὡς τέκνον τοῦ Jupiter (τοῦ Διός). Περιπτώσεις μαντικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι ἢ συνταύτισις τοῦ δεξιὰ καὶ εὐνοϊκῶς, τοῦ ἀριστερὰ καὶ δυσμενῶς· τὸ ἄνω θεωρεῖται ὡς θεῖον τὸ κάτω ὡς θνητόν. Ἰδιαίτερον ῥόλον παίζει ὁ ἀριθμὸς· ἢ οὐσία τοῦ τρία (3) ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἄνω, τὸ κάτω καὶ τὸ μέσον. Ὁ ἀριθμὸς τέσσαρα (4) θεωρεῖται ὡς ἔχων σχέσιν μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν τεσσάρων κατευθύνσεων τοῦ οὐρανοῦ. Μὲ τὴν δύναμιν δὲ τοῦ ἀριθμοῦ πέντε (5) εἶναι συνδεδεμένος ὡς σύνολον ὁ κόσμος τῶν πλανητῶν. Οὕτω πως ὁ ἀριθμὸς εἶναι οὐσία, εἶναι σημαντικὴ πραγματικότης, ἔχουσα δύναμιν καὶ βίαν. Πρέπει κανεὶς νὰ γνωρίζῃ τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς ἐνυπάρχοντας εἰς ἐπικίνδυνα καὶ ἐπιβλαβῆ πράγματα, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ εὐρίσκη ἀντιφάρμακα καὶ νὰ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν κακὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν.— Ἄν καὶ ἡ ἀστρολογία εἰσῆλθεν βραδύτερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ἢ ἀνωτέρω χαρακτηρισθεῖσα μορφή τοῦ μαντικῶς σκέπτεσθαι ἦτο προηγουμένως σχηματισμένη.

Αἰφνιδίως, παρὰ τοῖς πυθαγορείοις, ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι πλέον πρᾶγμα, ἀλλὰ νοερὸν εἶδος, εἰς τὴν πορείαν δὲ τῆς ἐξελίξεως τῆς πυθαγορείου μαθηματικῆς ἀποβαίνει ὁ ἀριθμὸς καθαρὰ ποσοτικὴ ἔννοια· ὑπάρχουν ἄλογοι ἀριθμοί, ῥίζαι, δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀντιπροσωπεύονται πλέον διὰ πραγμάτων. Οἱ ἀριθμοί, ὡς σωματικαὶ ὑπάρξεις, ἀντικαθίστανται διὰ τοῦ συστήματος τῆς δεκαδικῆς ἀριθμητικῆς. Τὴν θέσιν τῶν ἀποκρῦφων δυνάμεων τῶν ἀριθμῶν ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ καταλαμβάνει παρὰ τῷ Φιλολάῳ τὸ τὴν γνῶσιν παρέχον φῶς τοῦ διὰ τῶν ἀριθμῶν διανοουμένου νοῦ μας, Οἱ ἀριθμοὶ δὲν εἶναι πλέον κάπου, ἀλλὰ ἀπέβησαν ἀρχὴ τῶν νόμων τοῦ σκέπτεσθαι.

Ὅπως εἰς τὴν χρονικὴν νοοτροπίαν τοῦ μύθου ἀντιτίθεται τὸ ὑπερχρονικὸν «νῦν», οὕτω πως εἰς τὴν τοπικὴν νοοτροπίαν τῆς μαντικῆς, ἀντὶ τῆς τοπικῆς κατηγορίας τοῦ πόθεν, ἔχομεν τὴν ὑπερτοπικὴν κατηγορίαν μιᾶς ὑπερραισθητῆς καθαρῶς χωρητικῆς σχέσεως. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ μεταβολὴν τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι ἀνήκει τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τὸ ἀρχικῶς μόνον ἐντοπιστικῶς ἐννοούμενον «πόθεν» ἐγεννήθη τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ καθαρῶς αἰτιώδους ἀποτελέσματος· διὰ τὸ ὁποῖον ὁ τόπος δὲν ἔχει μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὰς

λοιπὰς κατηγορίας τῆς ποιότητος, τοῦ τρόπου καὶ τῆς σχέσεως. Καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ μία οἰαδήποτε ἀσθένεια δὲν συνάγεται πλέον ἐκ μιᾶς θέσεως τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς «ποιότητος» τοῦ ὕδατος, ἢ ὁποῖα εὑρίσκεται εἰς ὠρισμένην τινα σχέσιν πρὸς τοὺς γυμνοὺς τοῦ σώματός μας, πράγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μίαν ὠρισμένην ἀσθένειαν.

3) Μαγεία. Θεμελιῶδες γνώρισμα τῆς μαγικῆς μορφῆς τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁμοῖον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν μὲ τὸν Schelling ὡς ἀδιαφορίαν. Ἀδιαφορία σημαίνει ἔλλειψιν τῆς διαφορᾶς, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς ἑτερότητος.

Τὸ ἐπιστημονικὸν σκέπτεσθαι δέχεται, ὅτι διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ α πρέπει νὰ τὸ ἐξηγήσῃ διὰ τοῦ μὴ α. Ἐξηγεῖ π. χ. τὴν ἀσθένειαν διὰ τῆς θερμοκρασίας, ὑπερβολικῆς ποσότητος χολῆς κ.τ.λ., πάντοτε ἐξηγεῖ κάτι δι' ἑνὸς «ἑτέρου». Ἡ ἐπιστημονικὴ λοιπὸν μορφή τοῦ σκέπτεσθαι θέτει ἀντὶ τῆς ἀδιαφορίας τὴν διαφορὰν ὅπως καὶ ἀντὶ τῆς χρονικῆς τὴν λογικὴν ἀρχήν· ἀντὶ δὲ τοῦ ἐντοπισμοῦ θέτει τὰς κατηγορίας τῆς καθαρᾶς σχέσεως.

Ἡ ἀδιαφορία καταφαίνεται κυρίως εἰς τὴν μαγείαν τὴν δι' ὀνομάτων. Τὸ ὄνομα καὶ τὸ πράγμα θεωροῦνται ὡς ταῦτά· ὅταν ἔχω τὸ ὄνομα ἔχω καὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Διὰ προφορᾶς τοῦ ὀνόματος ἀνασταίνω ἕνα πράγμα ἀπὸ τὸν ὕπνον ἢ ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀρκεῖ μάλιστα νὰ γράψω ἀπλῶς τὸ ὄνομα ἢ νὰ τὸ παραστήσω ἀλλέως κατὰ τρόπον συμβολικόν. Ἡ ἀντίληψις δὲ ὅτι τὸ nominare εἶναι vivificare ἐπικρατεῖ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ μεσαιῶνος. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι τυχαῖον διότι ὁ χριστιανὸς γνωρίζει τοὺς λόγους «ἐξέλεξά σε, ἐκάλεσά σε τῷ ὀνόματί σου, ἐμὸς γὰρ εἶ». Καὶ γνωρίζει κύριον τὸν θεὸν ὅστις «ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν ζωὴν».

Τὰ ὀνόματα χάνουν τὴν μαγικὴν αὐτῶν δύναμιν, εὐθὺς ὡς θεωρηθῶν ὡς «ἔπεα», ὡς ἀπλᾶ λόγια, ὡς ἀπλᾶ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα μάλιστα συνδέονται καὶ μὲ τὸ τυχαῖον, τὸ ἀνακριβές, καὶ τὴν φαινομενικότητα. Ἦδη διὰ τὸν Ἡράκλειτον καὶ τὸν Παρμανίδην ἢ γλῶσσα ὡς λόγος πλήρης νοήματος δὲν ἔγκειται εἰς τὰς λέξεις, ἀλλὰ εἰς τὴν πρότασιν, εἰς τὸ συνθετικὸν κατασκευάσμα τοῦ «ἀληθοῦς λόγου».

καὶ ὅσον περισσότερο ἀποκαλύπτεται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ οἰκοδόμησις, ἢ ἐκ πολλῶν στοιχείων συντεθεμένη οἰκοδομή, ἢ «ἁρμονικὴ» ὁλότης τῆς προτάσεως (τοῦ λόγου), τόσο περισσότερο μεταβάλλεται ἢ λέξις, τὸ ἀπλοῦν ὄνομα ἀπὸ τύραννον εἰς ἀπλοῦν ὑπηρέτην (ὑποκείμενον καὶ εἰς ἀντικατάστασιν) τῆς ὁλότητος τῆς προτάσεως (τοῦ λόγου), ἣτις καὶ μόνη ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι πλέον συνυφασμένη μὲ τὴν μαγικὴν αἴγλην ἑνὸς ὀνόματος, ἀλλὰ ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἡ ἀλήθεια, ἀπολυτρωθεῖσα ἀπὸ τὴν μαγικὴν τῆς κατάστασιν, καὶ συνειδητοποιηθεῖσα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, προσέλαβε διὰ τῆς γλώσσης ἡχητικόν τι σῶμα.

Κατὰ βάθος τὸ μυθικόν, μαντικόν καὶ μαγικόν σκέπτεσθαι ἀποτελοῦν μίαν διανοητικὴν μορφήν, ἢ ὁποία χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτότητος. Ἐνα οἶονδήποτε πρᾶγμα εἶναι ταῦτόν μὲ τὴν ἀνατολήν (ἢ μὲ τὸν ἀριθμὸν τῆς). Ὁ κόσμος εἶναι ταυτὸς πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἦτο πρὸ αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὸ ὄνομα του. Βεβαίως ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ταυτότητος παρουσιάζεται ἐντονώτατα εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τῶν ὀνομάτων, εἰς τὴν ἀδιαφορίαν μεταξὺ πράγματος καὶ λεκτικοῦ συμβόλου. Ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων ζητεῖ καὶ ἡ πρωτόγονος νοοτροπία, ἀλλὰ τὸ ἀνίκανον μέσον τῆς εἶναι ταυτότος. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τῆς λογικῆς ἀρχίζει κυρίως μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος γενομένην ἀνακάλυψιν τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς «ἑτερότητος».

Ἡ ῥῆξις μεταξὺ μυθικοῦ, μαντικοῦ καὶ μαγικοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ λόγου δὲν εἶναι αἰφνιδία καὶ ἀπόλυτος. Αἱ ἀρχαῖαι μορφαὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τύποι μένουσιν ἢ ὡς σύμβολα, ὅπως λέγει π. χ. ὁ Ἀριστοτέλης εἰς «τὰ μετὰ τὰ φυσικά», ὅτι ὁλόκληρος ἡ φιλοσοφία του ἔχει ἤδη συμβολικῶς παρασταθῆ ὑπὸ τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως, ἢ ὁποία ἐχώρησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐν θεῖον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θεοὺς, ἢ εἶναι πάλιν δυνατόν αἱ ἀρχαῖαι μυθικαὶ μορφαὶ νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸ νὰ βάλῃ κανεὶς εἰς αὐτὰς ἕνα ἐντελῶς νέον περιεχόμενον. Ὁ Πλάτων προσλαμβάνει τὸν μῦθον ἐκ νέου εἰς τὴν φιλοσοφίαν, δηλαδὴ τὴν μορφήν τῆς ἱστορίας, τῆς διηγήσεως· ἀλλὰ ὁ ἴδιος πλάττει νέας

ἱστορίας, καὶ ἰδίᾳ ἐκεῖ ὅπου πρόκειται νὰ πραγματευθῆ ἀντικείμενόν τι τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ διὰ λογικῶν μέσων. Οὕτω πως ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῆ ὁ μῦθος ὡς φίλος, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὑπερενικήθη ὡς ἐχθρός. Πρῶτον ἦτο ἀναγκαία ἡ λύσις.

Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ταμεῖον τῶν λέξεων τοῦ πρωτογόνου σκέπτεσθαι μένουν, ἀλλὰ προσλαμβάνουν νέον περιεχόμενον· ἡ χρονικὴ ἀρχὴ γίνεται λογικὴ ἀρχὴ (principium), τὸ τέλος γίνεται σκοπός, ἡ αἰτία γίνεται ἀποχρῶν λόγος, ὁ κόσμος γίνεται τάξις καὶ ἁρμονία, ὁ λόγος γίνεται κρίσις. Μεθοδικῶς, ἦτοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέθοδον, ὁ ἀγὼν τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῆς προεπιστημονικῆς νοοτροπίας δὲν παύει εἰς κανένα αἰῶνα τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ μαγικὴ ἰατρικὴ τῶν ἱερέων ἰατρῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πάντοτε ἐχθρός, τὸν ὁποῖον τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰπποκράτους καταπολεμεῖ ἀκαταπαύστως. Ἡ ἐξ ἀνατολῶν κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν εἰσχωρήσασα ἀστρολογία συναντᾷ ἀντίστασιν μόνον ὑπὸ τοῦ κριτικοῦ σκεπτικισμοῦ τῆς ἀκαδημίας καὶ ὑπὸ τῆς ὑλιστικῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ταῦ Ἐπικούρου. Τοῦ δὲ Πλάτωνος ἡ περὶ ἰδεῶν θεωρία ἐγκαταλελειμένη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δημιουργοῦ της χωρὶς φύλακας, μεταπίπτει μάλιστα εἰς τὴν παρερμηνείαν τοπικῆς νοοτροπίας: αἱ ἰδέαι ἐντοπίζονται εἰς τὸν χῶρον.

Ἡ ἐποχὴ τῶν προσωκρατικῶν εἶναι φάσις τῆς λύσεως, τῆς ἀπελευθερώσεως. Δύναται δὲ τις νὰ τὴν ὀνομάσῃ ἀρχαϊκὴν καὶ νὰ ἰσχυρισθῆ δι' αὐτοῦ τὴν σύμπτωσιν τῆς νοητικῆς αὐτῆς βαθμίδος μὲ τὴν καλλιτεχνικὴν βαθμίδα, ἧτις εἶναι ὡσαύτως λύσις· λύσις τῆς «μορφῆς» ἐκ τῆς «ὑλης». Φιλοσοφικῶς ἡ λύσις συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ νοῦς ἀπολυτρώνεται ἀπὸ τὴν »πρόληψιν» τῆς ταυτότητος τῶν αἰσθητῶν φαινομένων καὶ τῆς πραγματικότητος. Ὅπως ὁ Ἀναξίμανδρος ἀνακαλύπτει τὴν ἀόρατον πλήρη σφαιρὰν τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τὸ ὄρατὸν ἡμισφαίριον αὐτοῦ, οὕτω πως πρέπει καὶ ἡ φιλοσοφία, παρὰ τὰ ὄρατὰ φαινόμενα καὶ ἐκτὸς αὐτῶν, νὰ ἀνεύρῃ ἓνα ἐντελῶς διάφορον κόσμον, τὸν τῆς πραγματικότητος, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι δυνατόν ν' ἀναζητηθοῦν «ἀληθεῖς αἰτίαι». Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἰργάσθησαν αἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι κατὰ τρόπον τῷ ὄντι ὑπέροχον. Καὶ ὁ Πλάτων ὀνο-

μάζει αὐτοὺς «ἀρχαίους» καὶ προσδίδει εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν τὴν ἔννοιαν τοῦ σεβαστοῦ καὶ τοῦ πεπαλαιωμένου.

Προσεπάθησα ἐν προκειμένῳ νὰ ὀρίσω τὴν ἀρχαϊκὴν ἀπὸ τῆς προηγουμένης φάσεως τοῦ πνεύματος. Θὰ ἀπετέλει δὲ θέμα ἄλλης ἐρεῦνης νὰ ὀρίσῃ κανεὶς τὴν ἀρχαϊκὴν φάσιν ἀπὸ τῆς ἐπομένης. Μεταξὺ τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ τῆς κλασικῆς βαθμίδος εὐρίσκεται ἡ σοφιστικὴ, ὑπερέχουσα ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς ἐνεργείας, τῆς τὰ προβλήματα γονιμοποιούσης καὶ τὸν ἀρχαϊκὸν δογματισμὸν κριτικῶς διεθρουμματιζούσης καὶ συνεπῶς προκαλούσης μίαν ἐξαιρετικῶς παραγωγικὴν «κρίσιν», ἐπικίνδυνος ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ὀφθαλμοφανοῦς καὶ ἀναντιρρήτου ἐπιστροφῆς εἰς τὸ πραγματοκρατικὸν σκέπτεσθαι, τὸ ὁποῖον βεβαίως γίνεται ἐν προκειμένῳ κριτικόν.

Οἱ ἀρχαϊκοὶ φιλόσοφοι εἶναι ἐκεῖνοι παρὰ τοῖς ὁποίοις ὁ μῦθος ἐγήρασε καὶ κατέστη ἀνίκανος. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὁ μῦθος ἐσυνειδητοποιήθη πλήρως καὶ συνησθάνθη, οὕτως εἰπεῖν, πόσον στενῶς συνδέεται μὲ τὴν χρονικὴν μορφήν, (ἐπειδὴ προσλαμβάνει τὸ παρὸν καὶ τὸ ἐξηγεῖ ἐκ τοῦ παρελθόντος), διότι ὁ ἑλληνικὸς μῦθος μεταβάλλει τὸν χρόνον εἰς πρώτην καὶ κυρίαν δύναμιν, εἰς τὴν παντοδύναμον θεότητα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μύθῳ ἀκόμη ὁ χρόνος (Κρόνος) ἐκθρονίζεται, ὁ «πολιὸς τεχνίτης», ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ «ἀγήρω αἰῶνος» ἢ νέα ἐποχὴ ὑποδηλοῦται δι' ἑνὸς νέου φωτεινοτέρου ἄστρου, τοῦ Διός, τὸν ὁποῖον ὁ Ἡράκλειτος συνειραύτισε πρὸς τὸν λόγον.